

YURIDIK SHAXSLARGA KREDIT BERISH TUSHUNCHASI VA IQTISODIY MOHIYATI

Ilmiy rahbar: Eshonov Muhammadayub Xoshimjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi” kafedrasi dotsenti, PhD,

Sotvoldiyev Temurmalik

Andijon davlat texnika instituti

Bank ishi va auditi yo'nalishi 4-kurs talabasi

Yuridik shaxslarga kredit berish bank tizimining asosiy funksiyalaridan biri bo'lib, u iqtisodiyotda ishlab chiqarish jarayonini moliyalashtirish, investitsion faollikni oshirish va korxonalar rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kreditlash orqali banklar vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini iqtisodiyotning faol sektorlariga yo'naltiradi va bu orqali umumiy iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Nazariy jihatdan kredit - bu ma'lum muddatga, qaytarish sharti bilan va foiz to'lash asosida beriladigan moliyaviy resurs hisoblanadi [1]. Yuridik shaxslarga beriladigan kreditlar esa asosan korxonalar, tashkilotlar va firmalarning ishlab chiqarish, investitsiya va aylanma mablag'larini moliyalashtirishga qaratilgan bo'ladi. Frederic S. Mishkin ta'kidlashicha [2], bank kreditlari moliyaviy tizim orqali resurslarni samarali taqsimlash mexanizmi bo'lib xizmat qiladi va iqtisodiy faoliyatni faollashtiradi.

Yuridik shaxslarga kredit berishning iqtisodiy mohiyati bir necha asosiy jihatlar orqali namoyon bo'ladi [3]. Birinchidan, kredit ishlab chiqarish uzluksizligini ta'minlaydi. Korxonalar ko'pincha o'z mablag'lari yetishmaganda bank kreditlari orqali xomashyo xarid qilish, ishlab chiqarishni kengaytirish yoki yangi loyihalarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ishlab chiqarish hajmining oshishiga olib keladi. Ikkinchidan, kredit investitsion jarayonlarni jadallashtiradi. Korxonalar uzoq muddatli kreditlardan foydalanib, yangi

texnologiyalarni joriy etadi, modernizatsiya va rekonstruksiya ishlarini amalga oshiradi. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va mahsulot sifatini yaxshilaydi. Xalqaro amaliyotda, jumladan World Bank tadqiqotlarida bank kreditlari investitsiyalarni moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri sifatida e'tirof etiladi [4]. Uchinchi jihat - kreditning iqtisodiy aylanishdagi roli hisoblanadi. Kredit resurslari iqtisodiyotda pul oqimini tezlashtiradi va iqtisodiy munosabatlarning uzluksizligini ta'minlaydi. Bu jarayon ayniqsa bozor iqtisodiyoti sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki pul mablag'larining samarali aylanishi umumiy iqtisodiy barqarorlikka ta'sir ko'rsatadi.

Yuridik shaxslarga kredit berish tizimi bir qator iqtisodiy tamoyillarga asoslanadi. Ular orasida qaytarishlilik, muddatlilik, to'lovlilik va ta'minlanganlik tamoyillari asosiy hisoblanadi. Qaytarishlilik tamoyili kredit mablag'larining belgilangan muddatda bankka qaytarilishini anglatadi. Muddatlilik kreditning aniq vaqt oralig'ida berilishini bildiradi. To'lovlilik esa kredit uchun foiz to'lanishini nazarda tutadi. Ta'minlanganlik tamoyili esa kreditning garov yoki boshqa moliyaviy kafolatlar bilan ta'minlanishini talab qiladi. Amaliy jihatdan qaralganda, yuridik shaxslarga kredit berish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'ladi. Bular kredit arizasini qabul qilish, mijozning moliyaviy holatini tahlil qilish, risklarni baholash, kredit shartlarini belgilash va monitoring jarayonlarini o'z ichiga oladi. Ushbu bosqichlarning har biri kreditning samarali va xavfsiz berilishini ta'minlashga qaratilgan. Misol sifatida rivojlangan davlatlar tajribasini ko'rib chiqish mumkin. Masalan, Germaniyada kichik va o'rta biznesni moliyalashtirishda bank kreditlari asosiy rol o'ynaydi. Bu jarayonda banklar korxonalarining moliyaviy hisobotlari, biznes rejalari va bozor sharoitlarini chuqur tahlil qiladi. Natijada kreditlar maqsadli va samarali yo'naltiriladi, bu esa iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, yuridik shaxslarga kredit berish iqtisodiyotda multiplikativ ta'sirni yuzaga keltiradi. Ya'ni, kredit orqali moliyalashtirilgan korxonalar ishlab chiqarishni kengaytiradi, yangi ish o'rinlari yaratadi va davlat byudjetiga soliq tushumlarini oshiradi. Bu esa iqtisodiy

rivojlanishning zanjirli reaksiyasini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, kreditlash jarayonida risklar ham mavjud. Kredit risklari, foiz stavkalari o'zgarishi va iqtisodiy beqarorlik omillari kredit tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli banklar risklarni boshqarish tizimini doimiy ravishda takomillashtirib borishi zarur. Basel Committee on Banking Supervision tomonidan ishlab chiqilgan standartlar aynan shu maqsadga xizmat qiladi [5].

Yuridik shaxslarga kredit berish amaliyoti bank tizimining real sektorga ta'sirini eng aniq ko'rsatib beradigan yo'nalishlardan biridir. Nazariy jihatdan kredit iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi moliyaviy instrument bo'lsa, amaliyotda u korxonalar faoliyatini kengaytirish, aylanma mablag'larni to'ldirish va investitsion loyihalarni moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Amaliyotda yuridik shaxslarga kredit berish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'ladi. Dastlab korxonalar bankka kredit arizasi bilan murojaat qiladi va o'zining moliyaviy hisobotlari, biznes rejasi hamda garov ta'minotini taqdim etadi. Keyingi bosqichda bank mijozning kreditga layoqatliligini baholaydi. Bu jarayonda korxonaning daromadlari, xarajatlari, pul oqimi va qarz yuklamasi tahlil qilinadi. Shundan so'ng kredit bo'yicha qaror qabul qilinadi va shartnoma tuziladi. Kredit ajratilgach esa bank tomonidan monitoring olib boriladi, ya'ni mablag'larning maqsadli ishlatilishi va o'z vaqtida qaytarilishi nazorat qilinadi. Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, yuridik shaxslarga beriladigan kreditlar asosan uchta yo'nalishda qo'llaniladi: aylanma mablag'larni moliyalashtirish, asosiy vositalarga investitsiya kiritish va eksport-import operatsiyalarini qo'llab-quvvatlash. Masalan, ishlab chiqarish korxonalari qisqa muddatli kreditlardan xomashyo xarid qilish uchun foydalansa, uzoq muddatli kreditlar yangi texnologiyalarni joriy etish yoki ishlab chiqarishni kengaytirishga yo'naltiriladi.

Xalqaro amaliyotda bu jarayon yuqori darajada tizimlashtirilgan. Masalan, Germaniya bank tizimida kichik va o'rta biznes subyektlariga kredit berishda korxonaning moliyaviy hisobotlari bilan bir qatorda uning bozor ulushi,

innovatsion salohiyati va menejment sifati ham baholanadi. Bu esa kredit risklarini kamaytirishga xizmat qiladi. Shunga o'xshash yondashuvlar boshqa rivojlangan mamlakatlarda ham keng qo'llaniladi. World Bank ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda bank kreditlari korxonalar investitsiyalarining 60 foizdan ortig'ini moliyalashtiradi. Bu kreditlash tizimining iqtisodiyotdagi muhim rolini yana bir bor tasdiqlaydi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda yuridik shaxslarga berilayotgan kreditlar hajmi ortib bormoqda, bu esa sanoat va xizmatlar sohasining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Amaliy jihatdan kreditlashning iqtisodiy mohiyati uning natijalarida yaqqol ko'rinadi. Birinchidan, kredit korxonalar faoliyatining uzluksizligini ta'minlaydi. Agar korxonalar o'z mablag'lari yetishmasligi sababli ishlab chiqarishni to'xtatib qo'ysa, kredit bu muammoni bartaraf etadi. Ikkinchidan, kredit orqali amalga oshirilgan investitsiyalar ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va mahsulot tannarxini kamaytiradi. Uchinchidan, kreditlash yangi ish o'rinlari yaratish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, amaliyotda ayrim muammolar ham mavjud. Kreditga layoqatlilikni baholashda noto'g'ri qarorlar qabul qilinishi, garov ta'minotining yetarli emasligi yoki iqtisodiy sharoitlarning o'zgarishi kreditlarning qaytmasligiga olib kelishi mumkin. International Monetary Fund tadqiqotlariga ko'ra, kredit portfelining sifati bank tizimi barqarorligining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Yana bir muhim jihat - bu kreditlardan foydalanish samaradorligidir. Ba'zi hollarda korxonalar kredit mablag'laridan maqsadsiz foydalanadi yoki noto'g'ri investitsion qarorlar qabul qiladi. Bu esa kutilgan iqtisodiy samarani bermaydi va qarzdorlik yukini oshiradi. Shu sababli banklar kredit ajratishda nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlarni, balki biznes loyihaaning real istiqbolini ham baholashi zarur.

Xulosa qilib aytganda, yuridik shaxslarga kredit berish amaliyoti iqtisodiy rivojlanishning muhim mexanizmi hisoblanadi. U korxonalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, ishlab chiqarishni kengaytirish va investitsion jarayonlarni jadallashtirish orqali iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq ushbu tizimning

samaradorligi banklar tomonidan risklarni to'g'ri boshqarish, mijozlarni to'g'ri baholash va kredit mablag'laridan oqilona foydalanishga bevosita bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bobakulov T., Azizov U., T.Karaliyev. Bank ishi/Darslik - T.: Fan va texnologiya,2016. - 639 b.
2. Frederic S. Mishkin. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson Education, 2022.
3. Boymaxmadov A. TIJORAT BANKLARI KREDITLASH AMALIYOTIDA INNOVATSION BANK XIZMATLARINING ROLI //FINANCE, MONEY AND CREDIT. – 2025. – T. 5. – C. 424-429.
4. World Bank. Global Financial Development Report. Washington D.C., 2022–2024.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International Regulatory Framework for Banks. BIS, 2017–2023.

